

туційної думки, а наслідком суто ситуативного компромісу, коли Президент Леонід Кравчук "здав" декілька важливих положень голові парламенту Іванові Плющеві. Проект 1993 року виявився бічною гілкою в дереві нашого конституційного процесу, а тим часом у читачів може скластися хибне уявлення, начебто він майже тотожний текстові Конституції, ухваленому 28 червня 1996 року.

Але в цілому антологія, укладена Ральфом Ліндгеймом та Джорджем Луцьким, безумовно, надасться широким колам університетських дослідників США та Канади, — а відтак для багатьох із них Україна перестане бути білою плямою з трагікомічним написом "hic sunt..."

Максим Стріха,

Ярослав Грицак, Нарис історії України: Формування модерної української нації. К.: Генеза, 1996. 360 с.

Під багатьма оглядами, праця Ярослава Грицака відображає ті суттєві зміни, які відбулися в українській історичній науці в останні роки і, водночас, представляє нову і важливу стадію в еволюції української історіографії. Це перша серйозна спроба, від 1920-х років, історика з України представити оригінальну синтезу української історії 19-20 ст. Як відзначає сам автор в передмові, посібник не має на меті переповісти головні події і явища або ж просто переказати й узагальнити сучасну наукову літературу, хоча само по собі це теж було б дуже корисним. "Нарис історії України" був радше задуманий як узагальнююча інтерпретація цілої сукупності історичних процесів (соціальних, економічних, політичних, культурних, інтелектуальних), які відбувалися на тлі й у зв'язку з історією Східно-Європейського світу і які в кінцевому рахунку привели до формування сучасної української нації.

Книжка переслідує три великі завдання: познайомити читача з найновішими інтерпретаціями історії, подати порівняльний аналіз процесу українського націєтворення і, в кінцевому результаті, переконати читача у принциповій «нормальності» української історії — тобто показати, що в ширшому контексті процес формування української нації не був ні фатально запізнілим, ні аномальним.

Автор поставив перед собою дуже амбітну і важко досяжну мету — опрацювати не лише найновіші праці з української історії, що появилися в Україні й на Заході, але також теоретичні праці про націоналізм і національні рухи. Треба визнати, що він успішно впорався з цим завданням. Якісний відбір і різноманітня літе-

ратури, проаналізованої у "Формуванні модерної української нації", є вражаючим — навряд чи знайдеться будь-яка більш-менш варта уваги західна праця з модерної української історії чи теорії націоналізму, яка залишилася б поза авторським розглядом. Крім того, автор не просто зосереджується на опублікованих матеріалах а й включає деякі з найсвіжіших, найбільш новаторських — і найменш доступних — досліджень проведених західними науковцями в останні роки — дисертації, матеріали конференцій, виступи на семінарах. Під цим оглядом, "Нарис історії України" становить чималий інтерес і вартість не тільки для українських читачів (для багатьох із яких ця книжка стане справді значним відкриттям), але також для західних науковців, які цікавляться українською та Центрально- і Східно-Європейською історією. Фактично, єдиний спосіб яким автор міг покращити джерельну базу цієї праці — щоправда, ризикуючи при тому затягнути її на багато років, — було би використання ширшого кола західної наукової літератури про Східну Європу та Російську Імперію. Багато з історичних проблем, які автор розглядає у своїй книжці — таких, як, наприклад, інтелектуальний і політичний вплив Просвітництва та Французької Революції, взаємий зв'язок між скасуванням кріпацтва й індустріалізацією, введення так званого другого кріпосного права у Східній Європі, взаємозв'язок між сталінізмом і модернізацією — мають давню й багату історіографічну традицію на Заході, що, безумовно, заслуговує на увагу українських істориків. Ближче ознайомлення з цією літературою послужить утвердженню і посиленню тези автора відносно принципової «нормальності» модерної української історії.

Більшість недоліків "Нарису історії України" — це недоліки української історіографії самої по собі — яких, на жаль, є ще багато. Незважаючи на певні досягнення останніх років, ми, наприклад, усе ще не маємо повної картини економічного розвитку України в 19-20 ст., її місця у світовій економіці і, навпаки, зовнішніх міжнародних економічних впливів на розвиток України та, зокрема, на формування української нації. (Не є цілком випадковим що українсько-польські відносини значно погіршились після 1929 року, після катастрофічного падіння міжнародних цін на зерно, яке позначило початок Великої Депресії у Європі. Іншим прикладом може бути голодомор 1932-33 року який збігся з піком цієї світової економічної депресії). Ми так само порівняно мало знаємо про середовище традиційних Українських еліт (шляхта/дворянство, священство) та їхню долю, зокрема на території колишнього Гетьманату після 1861р. Самий факт, що чимало політичних діячів 1917 року походили зі священничих родин або, як Симон Петлюра чи Олександр Лотоцький, навчались у семінаріях, припускає що ці структури,

попри свою русифікованість, усе ж зберігали певний український клімат. Без дальших досліджень ще, мабуть зарано засуджувати, як це робить автор, ці верстви українського суспільства як «зросійщені» та «асимільовані». Майбутні дослідження в цій ділянці (як і в багатьох інших), безсумнівно, приведуть до більш складніших і, можливо, несподіваних результатів.

Між західними вченими також немає достатньої згоди стосовно динаміки національних рухів. Чи нації створюють держави, а чи держави створюють нації? Чи «модернізація» є необхідною передумовою «націєтворення»? Чому одні національні рухи перемагають, а інші програють? Приклад України, який до великої міри був переочений теоретиками націоналізму, насправді доводить, що не можна легко передбачити «успіх» або «невдачу» національних рухів. Власне, Україна є чудовою «лабораторією» для випробовування вірогідності теорій націоналізму. (Саме цю думку українські історики повинні наполегливіше пропонувати увазі істориків і теоретиків націоналізму). Як показує праця Ярослава Грицака, різна динаміка розвитку українського руху в різних регіонах (Східна Україна, Галичина, Буковина, Закарпаття) була менше пов'язана з модернізацією як такою — тобто, з урбанізацією, індустралізацією і поширенням писемності — ніж зі специфічною кон'юнктурою політичних, суспільних та інтелектуальних впливів, як внутрішніх, так і зовнішніх. (Можна собі уявити, наприклад, як змінився б розвиток Українського руху в Галичині в 19-му ст., якби російський уряд ставився толерантніше до українського руху в Імперії). Приклад українського руху в Галичині — руху, який зміг мобілізувати *селянство*(!) — є особливо повчальний і важливий для розуміння різноманітності шляхів до творення модерних націй.

Велика заслуга і вартість праці Ярослава Грицака якраз полягає в тім, що вона ставить багато цих важливих питань перед українськими читачами. Чи є українська історія «нормальною»? Який був рівень національної свідомості українців у 19 ст.? Коли українці стали «модерними»? Коли вони стали нацією? Більше того, автор дає надзвичайно глибокий і багатий нарис української історії 19-20 ст. — опертий на сучасні історіографії й власні дослідження автора, — нарис, який стимулюватиме читачів до власних міркувань із цих проблем. Насправді важливість цієї праці не так пов'язана з особистими висновками автора — хоча не можна недооцінювати важливості його тези про «нормальність» української історії, як — із новим способом мислення про історію. З огляду на підхід і методологію, це чи не перша «модерна» історія України нових часів — твір, який подає історію не як простий переказ фактів і дат, а радше як дискурс, тобто

як серію інтерпретативних тем, питань і проблем, які привертати увагу багатьох українських і неукраїнських істориків. "Нарис історії України" включає українську історію в коло проблем новітньої історіографії і розкриває перед читачами головні віхи сучасної історичної науки і думки. В той самий час, жвавий, привабливий і часами провокативний стиль автора може бути гарантією того, що ця книга знайде широкую (і вдячну) аудиторію.

Ольга Андрієвська (Канада)

Сучасність. Щомісячний часопис незалежної української думки. — № 1-2, 1997.

Заснований 1961 року в Нью-Йорку ліберальними, позапартійними українськими інтелектуалами журнал «Сучасність», здається, від самого початку був приречений стати найкращим українським часописом, — беручи до уваги, з одного боку, його першорядну діаспорну автуру, а з іншого — вкрай несприятливі підцензурні умови на Україні. Наприкінці 80-х, однак, мірою розвитку горбачовської «гласності» і помітного пожвавлення підсоветської української періодики, проблема лідерства ставала дедалі складнішою, — що, власне, й спричинило, до певної міри, переїзд журналу в 1991 році до Києва.

За неповних шість років свого існування в Україні «Сучасність» не втратила провідних позицій, — хоч можна доглядити в цьому, на жаль, не лише заслугу редакції, а й певну провину «традиційних» часописів, котрі, за винятком хіба що харківського «Березоля», здається, так і не второпали, що доба «перестройки» закінчилася, а доба Спілки письменників і встановлених нею ієрархій — тим більше. В кожному разі, чиясь жартівлива фраза, що вся сьогоднішня українська література вийшла з «Сучасності», як із гоголівської шинелі, недалеко відбігає від істини. Попри те що «Сучасність» не виплачує гонорарів і тираж має теж доволі скромний, можливість надрукуватися саме в цьому журналі залишається для більшості літераторів і сьогодні найбажанішою та найпрестижнішою.

А тим часом художня література в «Сучасності», на відміну від інших журналів, займає меншу половину обсягу. Більшу половину, за традицією, тут займають статті — про літературу, мистецтво, культуру, історію, політику. Серед них є кращі і гірші, але майже всі вони мають виразну проекцію на сучасність — відповідно до назви журналу; і майже всі написані в аналітич-